

R.C. Van Caenegem

Een kritische blik op Delepierres vertaling van Galbert van Brugge

---

Het dagboek dat Galbert van Brugge heeft bijgehouden tijdens de 'beroerlijke tijden' die Vlaanderen heeft beleefd in de jaren 1127-1128 is zo bekend dat een presentatie hier overbodig is. Het is inderdaad een van de beroemdste teksten uit de middeleeuwen en werd reeds eeuwenlang druk uitgegeven en bestudeerd. Een uitvoerige bibliografie zou hier dus niet op haar plaats zijn. Het is echter wellicht nuttig enkele zeer recente publicaties te vermelden, die we danken aan het werk en de inspiratie van de Amerikaanse medievist Jeff Rider, *Professor of Romance Languages and Literature and Medieval Studies* aan Wesleyan University (Middletown, Connecticut). In 1994 heeft hij bij Brepols in Turnhout, als eerste na H. Pirenne, een uitgave bezorgd van het beroemde dagboek onder de titel *Galbertus Notarius Brugensis. De Multro, Traditione, et Occisione Gloriosi Karoli Comitis Flandriarum*, in de reeks *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis*, Dl. 131. Zeven jaar later heeft hij aan Galbert een grondige monografie gewijd, in 2001 uitgegeven bij de Catholic University of America Press in Washington onder de titel *God's Scribe. The Historiographical Art of Galbert of Bruges*. En acht jaar later heeft hij, in 2009, samen met Alan V. Murray, *Lecturer in Medieval Studies* aan de Universiteit van Leeds, een rijk gestoffeerde bundel van originele studies uitgegeven, alweer bij de Catholic University of America Press, onder de titel *Galbert of Bruges and the Historiography of Medieval Flanders*. Deze publicaties bevatten zeer uitvoerige bibliografieën, die de lezer de toegang verschaffen tot de vroegere uitgaven van en studies over de bekende Brugse *notarius*.

Het is niet mijn bedoeling in deze 'kritische blik' een of ander fundamenteel aspect van de Vlaamse geschiedenis te behandelen, maar enkel een klein steentje bij te dragen voor het reeds zo omvangrijke *corpus Galbertinianum* door na te gaan hoe grondig en getrouw de Franse vertaling van Galberts unieke tekst was die

Octave Delepierre in 1830 heeft gepubliceerd. Ze verdient onze aandacht omdat ze het boeiende Brugse dagboek toegankelijk maakte voor een breed Latijn-onkundig publiek. Ze was ook een kostbare bijdrage voor de kennis van de Vlaamse middeleeuwen. Het lijkt ook interessant na te gaan hoe een amateur-historicus in de eerste helft van de negentiende eeuw omging met een Middellatijnse bron. Delepierre was een amateur in die zin dat hij geen universitaire opleiding in de geschiedenis had genoten en werkzaam was lang voor de baanbrekende *Seminar-Übungen* aan de Duitse – en later Belgische (Kurth, Pirenne) – universiteiten, en toen het eerste deel van de *Monumenta Germaniae Historica* pas was verschenen. Dit alles neemt niet weg dat de vertaler een geleerd man was, die zijn diploma van doctor in de rechten te Gent in 1824 had behaald met een Latijnse dissertatie over een onderwerp uit het Romeinse recht. Dat hij een hoogbegaafde geleerde was, blijkt ook uit zijn geschriften over de Vlaamse geschiedenis en uit zijn schitterende loopbaan in Brugge en in Londen. Dankzij de omvangrijke en gedetailleerde studie van Lori van Bievliet, in 1981 verschenen in de *Handelingen* van de Emulatie, zijn we vertrouwd met Delepierres leven en werken, waarop hier niet verder wordt ingegaan.¹ In 1978 heeft Antoon Viaene een kort artikel gewijd aan de Franse vertaling van 1830. Hij behandelde de opeenvolgende edities en gaf kostbare details van typografische en bibliografische aard, doch ging nauwelijks in op de kwaliteit van de vertaling.² Het spreekt vanzelf dat het hier niet de bedoeling kan zijn het volledige werk van Delepierre kritisch te onderzoeken. Ik zal me beperken tot enkele steekproeven, mij basierend op de oorspronkelijke uitgave van 1830, die kort voor de Belgische Omwenteling is verschenen en voor het grootste deel verloren is gegaan. Ik neem namelijk die passussen uit Galbert die ik in 1995 heb geselecteerd om drie vertalingen uit de twintigste eeuw

1 L. VAN BIERVLIET, J.O. Delepierre, *Brugs historicus, publicist en bibliofiel, 1802-1879*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation*, 118 (1981), p. 173-291.

2 A. VIAENE, 'Galbert van Brugge in eerste moderne vertaling. Een Vlaams initiatief van archivaris Delepierre', in: *Biekorf, Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore* 78 (1978), p. 193-199. Mijn beste dank gaat naar het Stadsarchief van Ieper, dat mij een fotokopie heeft bezorgd van dit artikel.

te bespreken.³ Het betrof de Engelse vertaling van J.B. Ross,⁴ de Nederlandse van A. Demyttenaere⁵ en de Franse van J. Gengoux.⁶

In hoofdstuk 1 schrijft Galbert *Cepit utique majoris consilii prudentia pius comes de pacis reformatione disponere, leges et jura regni revocare*. Delepierres vertaling luidt als volgt: *Ce bon prince avec une prudence admirable commença par disposer toutes choses à la paix, par remettre en vigueur les droits et lois du pays*. De vertaling geeft de algemene zin goed weer, maar *majoris consilii* is iets anders dan *admirable* en de interessante term *reformatio* is verloren gegaan. Anderzijds is *remettre en vigueur* een geslaagde weergave van *revocare*. Nog in hetzelfde hoofdstuk vinden we de veel besproken passus *in forinsecis locis sicut et in pacificis*. Wat Galbert bedoelt, zal wel zijn: 'in de afgelegen plaatsen, zowel als waar een bijzondere vrede heerst'. Delepierre heeft hier het noorden verloren, want zijn *sur les places et dans les rues* slaat nergens op. Gengoux' *dans les lieux jouissant déjà d'un statut spécial* laat ten onrechte het element *pax* onvermeld.

Nog in hetzelfde hoofdstuk legt Galbert uit dat sluwe pleiters erin slaagden in de rechtbanken *suis fallaciis minus cautos fideles et oves Christi in placitis illi convenerunt*: de onachtzame gelovigen werden misleid door bedrieglijke mooipraters. Delepierres *Les fidèles's abandonnèrent avec trop peu de soin à ces agréments trompeurs* is wel erg vrij en laat de *oves Christi* weg.

In hoofdstuk 7 ontmoeten we de belangrijke zin over de vrije lieden die het beneden hun waardigheid achtten te antwoorden op de klachten van onvrijen. Delepierre vertaalt *Les hommes de con-*

3 R.C. VAN CAENEGEM, 'Notes on Galbert of Bruges and His Translators', in: J.M. DUVOSQUEL en E. THOEN (red.), *Peasants and Townsmen in Medieval Europe. Studies in Honorem Adriaan Verhulst*, Gent, 1995, p. 619-629.

4 *The Murder of Charles the Good, Count of Flanders by Galbert of Bruges* (Records of Civilization. Sources and Studies), New York, 1960.

5 In R.C. VAN CAENEGEM (red.), *Galbert van Brugge, Grafelijk Secretaris. De moord op Karel de Goede. Dagboek van de gebeurtenissen in de jaren 1127-1128*, Antwerpen, 1978.

6 In R.C. VAN CAENEGEM (red.), *Galbert de Bruges, Secrétaire comtal, le meurtre de Charles le Bon*, Antwerpen, 1978.

dition libre avaient refusé de faire droit aux serfs, wat niet helemaal klopt, want *faire droit* slaat eerder op rechtspreken en voldoening geven aan rechtmatige klachten. Gengoux leest *Les hommes libres ne condescendaient pas à se prononcer sur les plaintes*, wat bevreemdend is, want de vrije lieden in deze passus zijn geen rechters die zich uitspreken, maar verweerders die weigeren op klachten te antwoorden.

In hoofdstuk 8 legt Galbert uit dat proost Bertulf zijn doel trachtte te bereiken *consilio et potentia*, 'met raad en (krachtige) daad', m.a.w. met overleg als het kon en anders met geweld. Deze belangrijke woorden werden door Delepierre zonder meer weggelaten.

Hoofdstuk 15 begint met een precieze, nogal omslachtige datering: *Anno milleno centeno vicesimo septimo, sexto nonas martii, secundo die scilicet post introitum mensis ejusdem, preteritis duobus diebus de secunda hebdomade quadragesimae, feria quarta*, dat wil zeggen 'In het jaar 1127, op 2 maart, namelijk de tweede dag na het begin van diezelfde maand, na twee dagen van de tweede week van de vasten, op een woensdag'. Delepierre is hier helemaal ontspoord, want hij vertaalt *L'an 1127, le sixième jour des nones de mars (ou le 2 mars), et le quatrième de la seconde semaine de quadragesime*. Gengoux doet het beter, maar hij laat 'de tweede dag na het begin van diezelfde maand' zonder meer weg.

In hoofdstuk 29 lezen we *in fine* dat de te Brugge belegerde Erembalden spraken met hun belegeraars en dat ze *solam in responsalibus suis excusationem traditionis pretendebont*: ze praatten zich vrij van schuld via hun woordvoerders. Delepierre vertaalt: *C'est sur ces matières que s'entretenaient souvent les assiégés et les assiégeants, les premiers n'avaient pour tout désir que de parvenir à se disculper, sous le rapport de la trahison dont on les accusait*. Dit is zeer behoorlijk, uitgenomen dat *in responsabilibus* onvertaald is gebleven.

In hoofdstuk 38 verklaart Disdir Haket dat hij en zijn medestanders bereid zijn *secundum universi generis iudicium satisfacere omnibus quod innocentes sumus*. Ze zijn bereid zich te onderwerpen

aan een vonnis van om het even welke soort. Dit kan een vonnis zijn van een schepenbank, een kasselrijgerecht, de *curia comitis* of een godsoordeel. Delepierre vertaalt *universi generis iudicium als chacun d'après son droit et son rang*, wat helemaal niet in Galbert staat.

Hoofdstuk 50 begint alweer met een nogal ingewikkelde datering. We lezen inderdaad: *Octavo kal. aprilis, feria sexta, annunciatio Domini, quo etiam die passus est Dominus, celebrata est*. Dit betekent letterlijk dat op 25 maart, een vrijdag, het feest werd gevierd van de Boodschap van de Heer, wat op dezelfde dag viel als de Passie van de Heer. Op het eerste gezicht lijkt dit problematisch aangezien Goede Vrijdag in 1127 niet op 25 maart, de dag van de Annunciatie, viel, maar op 1 april. Sommige geleerden hebben gedacht dat Galbert alleen bedoelde dat zowel 25 maart als 1 april op dezelfde weekdag, een vrijdag, vielen. Anderen dachten, verkeerdelijk, dat in 1127 Goede Vrijdag op 25 maart viel. Volgens professor Platelle verwijst de tekst van Galbert echter naar een middeleeuws geloof dat Christus, op een 25 maart verwekt, ook op een 25 maart werd gekruisigd.⁷ De vertaling uit 1830 luidt eigenaardig genoeg als volgt: *Le 8 des calendes d'avril, au sixième jour, c'est à dire au 25 mars, qui était celui de l'Annonciation et la veille du samedi avant le dimanche des Rameaux*. Inderdaad viel 25 maart 1127 op de vrijdag voor de vooravond van Palmzondag, maar helemaal niet *quo etiam die passus est Dominus*, Goede Vrijdag.

In hoofdstuk 52 citeert Galbert de toespraak van Walter de Bottelier tot de poorters van Brugge, waarin hij meedeelt wat er te Atrecht door de Vlaamse leiders bij de koning van Frankrijk en diens baronnen werd behandeld, als volgt: *Audite, o cives nostri, quid consilii et negotii apud regem et ejus barones actum sit et prudenti examinatum iudicio*. De betekenis van deze zorgvuldig gekozen bewoording is dat de Bruggelingen zullen vernemen 'wat met raad en daad bij de koning en diens baronnen werd tot stand gebracht en wijselijk beoordeeld'. Delepierres vertaling luidt als

7 Zie voor dit alles R.C. VAN CAENEGEM, 'Notes', p. 623-624.

volgt: *Ecoutez, ô mes concitoyens, ce qui s'est passé auprès du roi et de ses barons, et ce qui fut déterminé après un examen sûr et approfondi*. Dit is een behoorlijke weergave, uitgenomen dat *consilium* verloren is gegaan. Anderzijds noteren we dat deze vertaling *apud regem* correct weergeeft als *auprès du roi*, waar andere vertalers 'door de koning' schrijven – een niet onbelangrijk detail.

Daarentegen slaat Delepierre de bal volledig mis waar hij, in hetzelfde hoofdstuk, *in succinctione campranarum* vertaalt als *au son des cloches*, i.p.v. 'toen de klokken (reeds) zwegen', m.a.w. 's avonds laat.

In hoofdstuk 66 vinden we het mooie verhaal van de blijde intrede van Willem Clito te Sint-Omaars op 17 april 1127, waarbij de jongelui de nieuwe graaf verzochten om de hernieuwing van het privilege dat hun door zijn voorgangers steeds was toegestaan, namelijk de vrije jacht in de omliggende bossen. Het door Galbert gebruikte woord om dit voordeel of voorrecht aan te duiden is *feodum*. Een leen in de technische zin was dit echter niet, want de *pueri* van Sint-Omaars waren geen leenmannen van de graaf. *Feodum* betekent hier dus een voordeel, wat wellicht teruggaat op de oudere benaming *beneficium* om een leen aan te duiden. Delepierre vertaalt terecht met *privilège*, maar vergaloppeert zich waar hij de jongelui laat spreken van een voorrecht *que nos ancêtres avaient reçu*, i.p.v. 'wat door de voorgangers van graaf Willem steeds werd verleend'.

In hoofdstuk 23 rapporteert Galbert het betekenisvolle incident dat zich te Rijsel op 1 augustus 1127 tijdens de jaarmarkt heeft voorgedaan. Toen graaf Willem Clito daar met zijn gevolg arriveerde, liet hij één van zijn weggelopen horigen arresteren, tot grote woede van de burgers, die de Normandiërs hardhandig verdreven. De graaf kwam echter met een grote troepenmacht terug en dwong de stad tot onderwerping. Hij verplichtte haar een boete te betalen van 1400 mark zilver, *si saltem illo modo repacificarentur*, m.a.w. 'indien ze tenminste op die manier terug in zijn vrede werden opgenomen'. Ze hadden immers 's graven vrede moedwillig verstoord en thans kwam het er op aan de vrede tussen graaf en stad te herstellen. De som van 1400 mark was een willekeurige boete,

die eventueel nog kon verhoogd worden, wat in het toenmalige Engelse recht het *amerciamentum* werd genoemd. Bij Delepierre vinden we eerder een parafrase dan een precieze vertaling, want hij schrijft: *pourvu que, après cela, ils rentrassent dans le devoir et la tranquillité*, alsof het van het gedrag van de stedelingen afhing en niet van een beslissing van de graaf. Het willekeurige karakter van de geldstraf komt in deze vertaling evenmin tot zijn recht.

In hoofdstuk 101 verhaalt Galbert dat op 29 maart 1128 sommige ridders uit Oostkerke 'hun namen en die van vele anderen, opgetekend op perkament, naar graaf Willem in Ieper hebben gezonden om hem te laten weten dat ze hem hun trouw opzegden'. Deze zin, *ex nomine inscripto perganeno sese et plures alios transmiserunt* werd door de vertaler van 1830 verkeerd begrepen, want hij laat de ridders zelf naar Ieper rijden: *des hommes d'armes nobles d'Oostkerke se rendirent, ainsi que plusieurs autres, auprès du comte Guillaume à Ypres* – iets wat ze zorgvuldig hebben vermeden door een boodschapper met een stuk perkament te sturen. We noteren terloops dat deze vertaling van de ridders van Oostkerke edelen heeft gemaakt. Gengoux heeft de passus beter begrepen, maar introduceert een element dat niet in Galbert voorkomt, namelijk dat de ridders een ondertekend document – *un parchemin signé de leurs noms* – hebben opgestuurd.

In hoofdstuk 102 ontmoeten we de intrigerende uitdrukking *status rei publicae*. Het is bekend dat *status* aan de oorsprong ligt van de naam van onze moderne staat, maar oorspronkelijk niets anders betekende dan 'de toestand', zoals in *status regni*, de situatie van het koninkrijk.⁸ Dit is wat Galbert voor ogen stond toen hij sprak van 'de toestand' van de *res publica*, dit is: het openbare leven in het graafschap. Delepierre heeft *res publica* letterlijk en terecht vertaald als *la chose publique*, maar *status* laat hij onvertaald, hoewel *l'état de la chose publique* voor de hand lag. Hij voegt er echter een fantasierijk element aan toe, waar hij schrijft dat de vrij-

8 J.F. NIERMEYER, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1976, p. 900; A.O. MEYER, 'Zur Geschichte des Wortes Staat', in: *Die Welt als Geschichte – Eine Zeitschrift für Universalgeschichte*, 10 (1950), p. 209-239.

heid beloofd door Diederik van de Elzas strekte *pour l'avantage et prospérité de la chose publique*, terwijl Galberts tekst niets te zeggen heeft over voordeel en voorspoed, tenzij dit een wel erg vrije vertaling is van *honor terrae*.

In hoofdstuk 106 argumenteert de Brugse *notarius* dat de koning van Frankrijk het recht niet heeft de Vlamingen een nieuwe graaf op te dringen en dat de Vlaamse leiders in 1127 's konings kandidaat hebben aanvaard omwille van de familiebanden tussen hem en het gravenhuis. Inderdaad, zo schrijft hij: *Sed aliud est prorsus quod ex cognatione debetur, aliud vero quod antiqua predecessorum Flandriae comitum traditione de justitia examinatur instituta*. We vertalen: 'Maar wat uit verwantschap verschuldigd is, is een heel andere zaak, iets anders echter is wat door de aloude traditie van de voorgangers van de graven van Vlaanderen en door de rechtvaardigheid gezien wordt als ingesteld'. Bij Delepierre luidt dit, zeer vrij vertaald, als volgt: *Mais autre chose est ce que nous accordons par égard pour la parenté, et autre chose ce qui nous appartient comme un droit, d'après les lois de la justice, et la coutume antique et constante de nos anciens comtes de Flandre*. We noteren dat *debetur* iets anders is dan *que nous accordons* en dat *examinatur instituta* niet hetzelfde is als *ce qui nous appartient comme un droit*.

In hoofdstuk 107 ontmoeten we de in de twaalfde eeuw veel gebruikte uitdrukking *violenter et sine iudicio* voor aangedaan onrecht. De juiste vertaling luidt: 'met geweld en zonder vonnis', wat door Delepierre correct verwoord wordt als *avec violence et sans jugement*. Het is dan ook bevreemdend dat Gengoux *sine iudicio* vertaalt als *illégitimement*, waardoor de specifieke afwezigheid van een gerechtelijk vonnis verloren is gegaan.

In hoofdstuk 112 verhaalt Galbert hoe te Gent in 1128 een heks werd terechtgesteld door ont darming en haar ingewanden (*stomachum ejus*) – ter afschrikking? – werden rondgedragen in de stad.⁹ Bij

9 Dit verhaal is betekenisvol voor de algemene geschiedenis van het middeleeuwse strafrecht, aangezien een gezaghebbend auteur als R. HIS, *Das Strafrecht des deutschen Mittelalters*, Leipzig-Weimar, 1920, Dl. 1, p. 504 betwijfelt of deze uit de wijs-

Delepierre worden niet haar ingewanden, maar wordt haar hart rondgedragen, wat wel bevreedend is.

In hoofdstuk 119 legt Galbert, in een beschouwende bui, uit dat de Heer zich verwaardigde op een of andere manier een einde te stellen aan wat Hij had voorzien en tegelijk aan 'onze beproeving ten tijde van deze opstand'. Het woord *previsio* – wat de Heer heeft voorzien – wordt door de vertaler van 1830 erg bevreedend en incorrect weergegeven als: *Le Seigneur daigna mettre fin à ses soins pour nous*.

Galberts tekst heeft, elders in hetzelfde hoofdstuk 119, aanleiding gegeven tot uiteenlopende interpretaties, waar hij vertelt wat is gebeurd nadat het nieuws van Willem Clito's dood bekend raakte. Wat stond diens aanhangers te wachten nu zijn tegenkandidaat, Diederik van de Elzas, onbetwist aan de macht was? Eén man, aldus Galbert, betreurde Clito's dood, een andere tarte de vijand en nog een andere nam het initiatief *ad denunciandum his qui domi remanserant ut sibi precauti rerum suarum non nisi vigilanter et preconsiderati agerent*. Dit betekent letterlijk 'om dit te laten weten aan hen die thuis waren gebleven om met voorzorg, waakzaamheid en vooruitzicht over hun goederen te waken'. Waren die lieden thuis gebleven ten tijde van de burgeroorlog om over hun bezittingen te waken of werden ze gewaarschuwd hun bezit nu te beschermen uit vrees voor komende wraakacties? Grammaticaal zijn de twee interpretaties mogelijk, doch ons inziens met een voorkeur voor de eerste omdat *denunciandum his* (en niet *illos*) eerder slaat op iemand iets aankondigen dan op iemand aan de kaak stellen (omdat hij geen partij had gekozen voor de zegevierende Diederik). Het is interessant te constateren dat Delepierre de versie heeft geprefereerd die ook mijn voorkeur geniet. We lezen inderdaad: *d'autres pour apprendre la nouvelle à ceux qui étaient demeurés chez eux, afin qu'ils veillassent attentivement à ce qui leur appartenait et prissent soin de n'agir qu'avec prudence*.

dommen bekende straf ooit echt is uitgevoerd. Zie R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Brussel, 1954, p. 169.

In hoofdstuk 121 wijdt de Brugse *notarius* enkele woorden aan het lot van Clito in het hiernamaals. In een nogal ingewikkelde zin schrijft hij dat 'graaf Willem zal bekennen tussen de schimmen die hij voor zich uitzendt naar de oorden van bestraffing dat hem niets anders overblijft van al wat hij tijdens zijn leven bezat dan de lof van de ridderschap'. De oorspronkelijke tekst luidt als volgt: *Nec enim comes Willelmus de omnibus quas in vita possedit secun post mortem permanere fatebitur inter umbras quas ad penalia loca premisit nisi militiae laudem*. Delepierre vertaalt elegant als volgt: *De ce que le comte Guillaume posséda ici-bas, il avouera aux ombres qu'il envoya devant lui dans le séjour des tourments, qu'ils ne lui resta que la renommée d'être un bon guerrier*. Weliswaar is *inter umbras* niet precies 'bekennen aan de schimmen' en *ad penalia loca* is 'op weg naar' eerder dan 'verblijvend in', maar dit zijn onbetekenende details.

SLOT

Na een volledige lectuur van Delepierres werk overheerst de indruk van een zeer behoorlijke, betrouwbare en vlot leesbare vertaling van Galberts dagboek, dat dankzij de Brugse geleerde ter beschikking kwam van een breed, niet-erudiet publiek. Natuurlijk wist Delepierre soms niet goed waarheen met technische termen van het middeleeuwse leenstelsel. Dit was bijvoorbeeld het geval met de *armatura* in Galberts hoofdstuk 106, die hij ten onrechte als 'een aantal wapenlieden' heeft vertaald. Het woord heeft vele geleerde mediëvisten kopbrekens bezorgd en het is pas in 1940 dat de Gentse hoogleraar F.C. Ganshof definitief licht in de duisternis heeft gebracht: *armatura* was de ridderlijke wapenrusting die door de erfgenaam van een overleden leenman als verheffingsgeld verschuldigd was aan diens leenheer.¹⁰

10 F.L. GANSHOF, 'Armatura (Galbert de Bruges, c. 106)', in: *Archivum Latinitatis Medii Aevi*, 15 (1940), p. 179-193. Op die passus uit Delepierres vertaling werd reeds de aandacht gevestigd door A. VIAENE, 'Galbert van Brugge', p. 195, waar Ganshofs artikel verkeerdelijk op 1941 wordt gedateerd.

Verbazend is dat Delepierre op bladzijde 41 en 50 bisschop Simon van Noyon-Doornik (*episcopo nostro Simoni Noviomensis sedis*) als bisschop van Nijmegen op het toneel brengt. Als kenner van de Vlaamse geschiedenis wist hij toch dat Brugge in het bisdom Doornik (tijdelijk verenigd met Noyon) gelegen was, zoals trouwens blijkt uit voetnoot 1 op bladzijde 181, waar *notre évêque Simon* geïdentificeerd wordt als *celui de Tournai*. Het wordt pas helemaal vreemd wanneer Delepierre de zin *Episcopo nostro Simoni Noviomensis sedis libere reddidit duodecim altaria . . .* vertaalt als *Il restitua à notre évêque Simon les douze églises du siège de Nimègue . . .* en daarbij, zoals gezegd, in een voetnoot die Simon terecht *celui de Tournai* noemt.

De lezer zal, hoofdschuddend en het gevleugelde woord over Homerus parafraserend, bedenken dat *quandoque dormitat et bonus Octavus*.